

▶ INTERVJU

Prof. dr. Esad Boškailo, bivši logoraš, danas neuropsihijatar u Americi

Mir će biti kada lideri budu voljeli Bosnu više od svog položaja

Obični Bošnjak, prvenstveno jer mu takvo gledanje nameće političar, još gleda u Evropu i svijet i nada se pomoći prvenstveno otud. Neće je biti ● Anđelina Đoli je razvalila siledžije i nacionaliste ● Jedan od upravnika Dretelja mi je jednom rekao pred najmanje stotinu zatvorenika: „Doktore, ja ću se jednog dana sakrivati u Argentini, a ti ćeš biti slobodan i ponosan“. I bio je u pravu

Razgovarao:
Erol AVDOVIĆ

Prof. dr. Esad Boškailo (54) preživio je strahote šest koncentracijskih logora. Rodom je iz Počitelja, a danas živi u Feniksu. Psihijatar je, zamjenik direktora za specijalizaciju, direktor za nastavak edukacije u najvećoj psihijatrijskoj bolnici „Associate professor The University Arizona“. Prije toga bio je ljekar u Čikagu, a završio je i specijalizaciju u Njujorku. Kao gostujući predavač o svom iskustvu u Dretelju te drugim hercegovačkim logorima predavao je na čuvenom Harvardu.

Izlazak knjige

O njemu je snimljen dokumentarni film „Od Aušvica do Dretelja“, u kojem učestvuje s drugim poznatim logorašima i novinom Mugdimom Karabegom. Do kraja mjeseca iz štampe izlazi i njegova autorska knjiga o tom iskustvu.

Član je i Bosanskohercegovačko-američke akademije za nauku i umjetnost (BHAAAS), koja broji oko 200 članova, uglednih profesora iz Amerike te uspješnih naučnika, pisaca i umjetnika, zapravo prognanika iz BiH. U aprilu će s ostalim članovima BHAAAS-a držati predavanje u Sarajevu.

U trenutku dok je ovaj intervju nastajao, dr. Boškailo stalno je dežurao pored svoje 81-godišnje majke Emine, kojoj je rađena operacija na otvorenom srcu, ugrađena četiri bajpasa. Ipak, zakazani intervju ni u jednom trenutku nije došao u pitanje.

□ *Uskoro izlazi Vaša prva knjiga u Americi „Wounded I Am More Awake“ („Ranjen sam više budan“), koju ste napisali zajedno s poznatom novinarkom specijaliziranom za ljudska prava Džulijom Lajbljeh (Julia Lieblich), a koja prati Vašu ratnu i poratnu priču, ali i*

uopćeno epiku o genocidu u Bosni. Otkud ovaj naziv?

- Knjigu će za nekoliko sedmica objaviti „Vanderbilt University Press“, jedan od najpoznatijih izdavača ovakve literature u Americi. Naslov je uzet iz poezije Maka Dizdara, pjesma se zove „Nevoljni Vojno“. To je, inače, pjesma u kojoj se opisuje stanje duha čovjeka, dobrog Bošnjani, kome je sudbina namijenila da stalno prolazi kroz

- Radi se o psihološkom konceptu da čovjek i ne cijeni zdravlje prije bolesti, slobodu prije ropstva, mladost prije starosti... Biti ranjen znači i saznanje o sebi i svojoj okolini. Normalno jest da sam poslije više od godinu provedenu u hercegovačkim koncentracijskim logorima budniji i oprezniji, ali i spreman za nova znanja i viši stupanj razumijevanja. Viktor Frankel (Victor) je rekao: „Nije neoph-

Dr. Boškailo: Silovanje teže od stotina dana logora

„mnoge vojne“, i često tuđe ratove, ali kao čovjek, uspravan, humaniji od svog ljudskog ranjavanja. Pa kaže u posljednjem stihu te pjesme neprevaziđeni Mak:

„Okolo šapću kako mi život bje uzaludan
Ne znaju da ranjen ovako već sam budan
Ne znaju kako ću potonji udarac da dam
Zlehudi o kojoj sada sve znam
Sobom i sam“.

□ *Može li čovjek koji je ranjen zaista biti budniji?*

dno da čovjek nađe smisao života kroz patnju i traume, ali je moguće, uprkos traumama, naći smisao“.

□ *Zbog čega Vas je inspirirao Viktor Frankel, čovjek koji je preživjeo holokaust?*

- Viktor Frankel je kao psihijatar preživio Aušvic. Njegova knjiga „Ljudi u potrazi za značenjem“ („Men search for meaning“) govori o preživljavanju u logoru, detaljima torture i mučenja i psihologiji među zatvorenicima i odnosima s čuvarima.

Nijaz Duraković nije držao okove na očnim kaptcima

□ *Vaša knjiga posvećena je na neki način onim „jakima“, preživjelim u bh. ratu, koje pjesnik Avdo Sidran svrstava u one koji „sada umiru, jer misle da su preživjeli“. Prije nekoliko dana napustio nas je Vaš zemljak, profesor Nijaz Duraković. Otišao je i Nedžad Ibrišimović, kojeg tako često spominjete. Šta je to što ubija te stamene borce, ljude koji ne izgledaju bolesno?*

- Ubija ih nedorečena

pravda i nepravda. Nijaz Duraković bio je jedan od najobrazovanijih Bošnjaka 20. stoljeća. On je na zasjedanju Skupštine Bosne i Hercegovine u januaru 1992. rekao: „Pa doкле, drugarice i drugovi moji, sestre i braćo, držati okove na očnim kaptcima? Miris tamjana se širi Bosnom i Hercegovinom i prijete da upali mnoge opasne vatre za koje i ne slutite da su nam tako blizu“.

Profesor Duraković bio je jedan od onih koji nije držao okove na očnim kaptcima, Nedžad Ibrišimović je bio moj omiljeni pisac od gimnazijskih dana. Mislim da njegovo djelo „Knjiga Adema Kahrimana pisana Nedžadom Ibrišimovićem“ treba da bude čitana u svakoj bosanskoj kući. Ovo što se zove život sada u Bosni spada više u „umiranje“, a ne preživljavanje.

Knjiga govori upravo i o načinima liječenja traumatiziranih logoraša. Ja, kao psihijatar koji je preživio šest koncentracijskih logora, pomažem onima koji su prošli kroz teške traume. Dakle, mi nudimo saznanja crpljena iz ličnog života, a nadograđivana naučnim istraživanjima. Mislim da se radi u unikatnom aspektu u liječenju trauma.

Ranjen budniji

□ *Po cijenu da dotaknem teoriju zavjere, ali upitat ću i jesmo li mi u Bosni bili Karadžićevi ili nečiji drugi „zamorčići“ ili samo žrtve ultranacionalnih pogroma? Može li se to svrstati u kontekst u kojem je šutnja Evrope i svijeta nad zločinima u BiH bila simptomatična?*

- Namjerno ili ne, ali na nama se ispitivalo koliko dugo možemo izdržati. No, s humanističke tačke, način na koji je svijet gledao sistematski uništavanje svega što je bošnjačko ne govori o nama, nego o tom svijetu i Evropi. Nažalost, mi ništa nismo naučili. Još obični Bošnjak, prvenstveno jer mu takvo gledanje nameće političar, gleda u Evropu i svijet i nada se pomoći prvenstveno otud. Neće! Nisu pomogli kad smo prolazili kroz najteža etnička čišćenja, zbog čega bi nam pomogli u miru? Moramo sami sebi po-

magati, a prema Evropi i svijetu biti budniji, kako reče Mak Dizdar.

□ *Otkud uopće ta potreba da se zločini gradiraju preko broja stradalih, ako je motiv istrebljenje jednog dijela populacije na rasnoj, vjerskoj, nacionalnoj osnovi u biti isti, bez obzira koliko su ubitačni rezultati na kraju različiti?*

- „Ubiti jednog čovjeka je kao da si ubio cijeli svijet“ je i učenje islama. Isto tako, spasiti jednog čovjeka je kao da si spasio cijeli svijet. Nažalost, najčešće oni koji nisu izgubili člana porodice, prijatelja, komšiju mogu da koriste gradaciju zločina služeći se brojkama. Najčešće se politika služi mjerenjima stradanja po broju žrtava. Vidite, zato je ovdje važan taj humani aspekt iz islama, kao baza da se pokušamo zaštititi od nehumanog aspekta politike. A to je tako i kod nas na Balkanu.

Znate, kada dođete u ljekarsku ordinaciju tražiti pomoć, jer trpate od postratnog sindroma, nije važno kojoj etničkoj grupi pripadate ili da li dolazite iz naroda iz kojeg je u pet dana stradalo osam hiljada ili za pet godina stradalo osam miliona ljudi. Vi ste na kraju samo oštećeni čovjek kome treba pomoći i kojeg na sve moguće načine treba kompenzirati.

□ *Početak rata u bivšoj Jugoslaviji obilježen je poli-*

tičkim aktivnostima Vaših kolega po struci, psihijataru Jovana Raškovića u Hrvatskoj i Radovana Karadžića u BiH. Jesu li ti psihijatri bili ljudi kada su inicirali ratni narativ od Knina do Livna i nadalje, ili se, ipak, radi samo o superlucidnim bojovnicima ekskluzivnih nacionalnih programa?

- Milošević, Tuđman, Boban, Martić... nisu bili psihijatri, ali bili su devijantne osobe destruktivnog karaktera. Postoji više razloga zbog čega se dosta ljekara uključilo u politiku 90-tih godina. Jedan razlog je posebnost zanimanja koje se od običnog svijeta čak i idealizira. Nešto, kao, doktor je to, bit će ispravan i dobar, hoće da pomogne...

Drugi razlog je što su ljekari imali nekakvu slobodu da ponešto kažu smjeliše od drugih, zbog statusa koji su u društvu uživali. Karadžić i Rašković svakako nisu bili zločinci zato što su psihijatri, ali, nažalost, nisu jedini ljekari koji su etiku pružanja pomoći drugima zamijenili ubijanjima. Hitlerov savjetnik Himler bio je ljekar. A on je jedan od najvećih zločinaca 20. stoljeća.

□ *Šta kažete o filmu Anđeline Đoli (Angelina Jolie) „U zemlji krvi i meda“? Kako tumačite tu kolektivnu historiju u Srbiji oko ovog filma kome se pripisuje da je „an-*

Dr. Boškailo: Mi, Bošnjaci, sada nudimo oprost, a da nas niko za to ne moli

tisrpski“, valjda jer je „brutalno“ istinit: od opisa ljudskog tantosa do političke ravni, jer ostaje u okvirima presuda UN-ovog tribunala o genocidu u Bosni?

- Film sam gledao u Feniksu. Moji prijatelji Amerikanci su puno teže preživjeli film od nas koji smo preživjeli rat. Mi smo, donekle, desentitizirani i nije nas ništa iznenadilo, niti jedna scena. Stradanja u logoru i gradu su prikazala svu brutalnost zločina, ali „uživo“ je bilo puno, puno gore. Eh, sad, zašto se u Srbiji vodi kampanja protiv filma i njegovog prikazivanja? Pa ne voli niko da vidi takvu istinu o sebi. Ne voli niko da mu se nacionalni narcisoizam povrijedi. Puno je lakše nekome u Beogradu reći: „Eto, tamo negdje u Bosni bio je rat... ni smo mi bili zločinci...“

To je lakše, ali to samo

odlaže suočenje s istinom. Evo, s katarzom ako hoćete. To je, znači, možda „lakše“ za trenutak, ali ništa ne rješava. Bolje je i korisnije sagledati sve elemente tragedije jer, u protivnom, to znači pristanak na pripadnost društvu kome bi se mogao pripisati epitet - zločinačko. A film, zapravo, nudi drugačiji, ispravniji put od samozavaravanja.

□ **Hoćete reći da nema izlječenja uz samozavaravanje i pravu dijagnozu?**

- Pa da. Sve je to pomalo infantilno. Teško je sada, iako bi humanistički bilo odgovornije, nekom Srbinu reći svome djetetu: „Slušaj, mi smo, nažalost, za nekoliko dana ušli u jedan bosanski gradić koji se zvao Srebrenica, poklali više od deset hiljada nenaoružanih civila, žena djece...“, umjesto sve to pokušavati opravdati raznim

bizarnostima.

Nekima je lakše licitirati brojkama i lakše je reći da je Anđelina Đoli „na strani Bošnjaka“, i da film zato treba zabraniti. To je nonsens. Naravno da je i politički poraz priznati da je manji bh. entitet nastao na genocidu, kako je to u filmu djelimično opisano, jer radi se o jednoj priči, o stradanju jedne grupe ljudi u dijapazonu od nacionalnog atavizma do strasne balkanske vendete, želje za osvetom i to bez praštanja.

□ **Znači, daleko od stereotipa koji se tom filmu pripisuju od istog mentalnog sklopa koji je i utočište nitkova?**

- Anđelinin film upravo s te psihološke tačke nije uopće „crno-bijeli“, koji se stavlja na stranu jednih ili drugih. Zato je i uzdržao neke vlastodršce u Beogradu i Banjoj Luci iz temelja. Otuda taj strah, ali on nije

kolektivni strah, već prije svega strah onih koji svoje povlašćene, političke i interesne pozicije već 20 godina grade na kolektivnim strahovima.

Aspekt oprost

□ **Jeste li Vi oprostili Vašim mučiteljima u Dretelju? Šta uopće iz logora nosite kao iskustvo koje nikako ne možete zaboraviti?**

- Odavno me zanima aspekt oprost. Čuo sam od javnih ličnosti u Bosni frazu: „Oprostiti, a ne zaboraviti“. Moram reći da se ne slažem s tim. U našoj sredini ljudi su od drugog tražili oprost ako nešto pogriješe. U takvoj situaciji se slažem da se može oprostiti. Dobro znate da, kad se čovjeku dženaza klanja, hodža glasno pita u ime umrlog „hoćemo li mu halaliti“. Mi, Bošnjaci, sada nudimo oprost, a da nas niko za to

ne moli. Dretelj je zločin koji još nije sankcioniran.

Hiljade Bošnjaka prošlo je kroz Dretelj, mučeni su od komšija i poznanika. Tamo sam smršavio najmanje 40 kilograma. U Dretelju nisam imao snage glave dići. Pucali su na nas kroz tanki limeni zid hangara i ranjavali žive kosture. Vadio sam gelere nekom iglom i žiletom, koje sam „sterilizirao“ upaljačem za cigarete. Nema vode, nema hrane, paklene temperature...

□ **Kakvu, ako tako smijem reći, „samoterapiju“ primjenjujete prema samom sebi?**

- E sad, „samoterapija“ koju primjenjujem je pozitivna psihologija s upoređivanjem vlastitih iskustava s drugima. Bolje mi je kad tako analiziram komšije, stražare u koncentracionim logorima u Hercegovini s nama koji smo

preživjeli. Jedan od upravnika Dretelja mi je jednom rekao pred najmanje stotinu zatvorenika: „Doktore, ja ću se jednog dana sakrivati u Argentini, a ti ćeš biti slobodan i ponosan“. I bio je u pravu.

□ **A šta, recimo, savjetujete ženama žrtvama rata, onima o kojima govori film „U zemlji krvi i meda“?**

- Što se tiče žena, žrtava silovanja i mučenja, moram priznati je to najteži dio mog

Ne smijemo zatvarati oči

- Imali smo jedan period poslije Drugog Svjetskog rata kad su naši roditelji sakrivali fočanska i druga stradanja nadajući se da se nikad neće ponoviti. Očito je da je bilo pogrešno. Nisam ni zato da cijelu budućnost gradimo samo na prisjećanju na genocide kroz koje smo prošli. Moramo tu napraviti balans s ciljem da naša djeca žive u miru. Zatvarati oči pred tim znači opasnost da nam se sve iznova dogodi. Moramo se, dakle, i mi individualno kao ljudi mijenjati - ističe dr. Boškailo.

posla. Nema nikakve psihološke i filozofske podloge da se porede mučenja, ali imam pravo reći svoje mišljenje, a to je da je silovanje teže od stotina dana logora.

Zamislite moju kliniku u Feniksu kad meni svaka žena, pacijent iz Srebrenice priča: „Ubili su mi muža, oca, brata, sina...“, šta ja, obični ljekar, da im kažem? Da ću ih izlječiti? Ja samo mogu ponuditi razumijevanje i da pokušam sabur približiti njihovim srcima, da budem s njima u njihovom bolu i gubitku, jer njihov se gubitak nikada ne može nadomjestiti. Ne mislim da za takvu ulogu čovjek mora biti psihijatar, ali mi smo obrazovani da znamo sebe sačuvati od tzv. sekundarne traume, one koja nastaje slušajući priče, koje ja nemam srca da navedem u ovom intervjuu.

□ **Kako, zapravo, pronaći mir nakon jedne planetarne tragedije i može li se trauma takvog intenziteta kao što se dogodila u BiH prije 20-tak godina uopće izlječiti?**

- Mir se može pronaći i poslije ovakve tragedije, ali dok god narod bude birao agresivne lidere, mira neće biti ni u nama ni oko nas. Vrijeme je da Bosanci sami izaberu svoju sudbinu, a da ne čekaju Evropu i svijet da im pomognu. Mir će biti kad izabrani lideri budu voljeli Bosnu više od svog položaja. Ili, kao što to reče Džimi Hendriks (Jimmy Hendrix), izbjavljenje će doći „kad moć ljubavi bude jača od ljubavi prema moći“.

□ **A mogu li se ljudi u Bosni i njenom okruženju „izlječiti“ bar dotle da njihove rane, golgota njihovih predaka ili njihovo lično stradanje prestanu biti opasnost da nam se već viđeno zlo, samo čini se svaki put još gore, opet ciklički ponavlja?**

- Izlječenje je medicinski termin koji rijetko koristim u psihološkoj traumati. Ljudi moraju procesirati ono kroz šta su prošli i izvući smisao življenja. U tom slučaju, proces oporavka tek počinje. Ponoviti nam se neće ako postanemo budniji. Ne smijemo oprastati, a da nas za to niko ne moli.